

Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Serisinin İlk Üç Kitabının Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi*

Semiha DİREKÇİ¹ Berker KURT²

Makale Bilgisi	Öz
Geliş: 06.07.2023 Kabul: 07.09.2023 Yayın: 30.09.2023	Bu araştırmanın amacı Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırmaya dayalı betimsel tarama modeli esas alınmış, veri toplama tekniği olarak doküman analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmada, Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Su, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Toprak, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Hava adlı kitaplar Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan kök değerler esas alınarak incelenmiştir. Analiz aşamasında eserler okunmuş, kök değerleri yansıtan ifadeler fişlenmiştir. Eserlerde ulaşılan kök değerlerin sıklığı tespit edilerek her eser için farklı tablo oluşturulmuştur. Ardından elde edilen veriler kitaplardan alıntılanan örnek cümlelerle birlikte yorumlanarak raporlaştırılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre eserlerde, öz denetim, sevgi, saygı ve sorumluluk kök değerlerinin en çok öne çıkan kök değerler olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında yardımseverlik, vatanseverlik, adalet, dostluk ve sabır kök değerleri farklı eserlerde ön plana çıkmıştır. Ayrıca kitaplar genel olarak ele alındığında adalet, dürüstlük ve sabır kök değerlerinin diğer değerlere nispeten geçiş sıklığının daha az olduğu tespit edilmiştir. Eserler değerler eğitimi açısından ele alındığında, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Su adlı eserin öz denetim, sevgi ve sorumluluk; Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Toprak adlı eserin öz denetim, saygı, sevgi ve sorumluluk; Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Hava adlı eserin öz denetim, saygı ve sevgi değerlerinin öğretiminde kullanılabilecek nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

An Examination of the First Three Books of Buket Uzuner's Serious Defne Kaman's Adventures in the Context of Values Education

Article Info	Abstract
Received: 06.07.2023 Accepted: 07.09.2023 Online: 30.09.2023	The aim of this research is to examine Buket Uzuner's Su, Toprak and Hava trilogy in the context of values education. In the research, descriptive survey model based on qualitative research was taken as basis, and document analysis technique was used as a data collection technique. In the research, the books named Buket Uzuner's "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Su, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Toprak, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Hava" were examined based on the root values in the Turkish Language Curriculum (2018). In the analysis phase, the works were read and the expressions reflecting the root values were recorded. The frequency of the root values reached in the works was determined and a different table was created for each work. Then, the obtained data were interpreted and reported together with the sample sentences quoted from the books. According to the results obtained in the research, it has been determined that the root values of self-control, love, respect and responsibility are the most prominent root values in the works. In addition, the root values of benevolence, patriotism, justice, friendship and patience have come to the fore in different works. In addition, when the books are considered in general, it has been determined that the frequency of transition of the root values of justice, honesty and patience to other values is less. When the works are considered in terms of teaching values, self-control, love and responsibility in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Su; self-control, respect, love and responsibility in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Toprak; in the work titled Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları/Hava, they were determined that the values of selfcontrol, respect and love could be used in the teaching.
Keywords: Value, Value Education, Buket Uzuner, Turkish Language Education	

¹ Sorumlu yazar, Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye, ORCID:0000-0003-2469-1443, sbdirekci@gmail.com

² Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Türkiye, ORCID:0000-0003-4788-0909, berkerkurt@akdeniz.edu.tr

*Bu makale birinci yazarın ikinci yazarın danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Toplumu meydana getiren bireyler, içinde yaşadığı topluma ait millî ve manevi değerlere sahiptir. Söz konusu değerler süreç içerisinde oluşmakla birlikte toplumsal hayatı kolaylaştıran normlar olarak görülebilir. Değerler bireylere, toplumla bir arada yaşama pratiği kazandırmakta ve toplumun devamlılığını sağlayan yapıları, kuralları ve yargıları kapsamaktadır. Nitekim değer kavramı Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2023): “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır.

Milletleşme sürecinin temel unsurlarından biri olan değer kavramının, birçok disiplinde büyük öneme sahip olması, bu kavramın müstakil bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde ise değer kavramının; bireyin yaşantısında önem arz eden ve davranışlarını etkileyen düşünceler veya eğilimler (DeBono, 2007); bireyin veya toplumun yaşantısında önemli gördüğü şeyler (Friedman ve diğerleri, 2006); bir toplumun iskeletini oluşturan unsurlar (Tarhan, 2017) ve bireylerin iyiyi, doğruyu, güzeli ve çirkini tanımlamak için koymuş oldukları standartlar (Özkalp, 2003) olarak tanımlandığı görülmektedir. Değer kavramına yönelik yapılan tanımların ortak noktasına bakıldığında ise değerlerin, bireylerin davranış biçimlerine temel oluşturduğu ifade edilebilir (Sürmeli, 2015, s. 20).

Günümüzde giderek yozlaşma ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan millî ve manevi değerlerin sonraki nesillere aktarılma süreci önemli bir sorun olarak görülmektedir (Cengiz ve Duran, 2017). Nitekim değerlerin doğuştan gelmediği ve bireylerin sonradan edindiği kurallar bütünü olduğu ifade edilebilir (Aydın, 2010, s. 16-19). Çocukların iyi yönlerinin ortaya çıkarılmasını, kişiliklerinin bilinçli ve doğru bir şekilde geliştirilmesini, bireyleri ve içerisinde yaşadıkları toplumu ahlâkî yozlaşmadan korumayı amaçlayan değer aktarım süreci, ailede başlayıp okul ortamında devam eden bir süreçtir (Aydın ve Gürler, 2014, s. 15). Değerler eğitimi olarak kavramsallaştırılan bu sürecin amacı, okullarda akademik eğitimin yanı sıra değer aktarımını da gerçekleştirmek ve öğrencilerin ahlâkî gelişimlerine katkıda bulunmaktır (Veugelers, 2000, s. 37).

Değerler eğitimi, öğrencilerin millî, manevi, ahlâkî, tarihî değerlere önem vermelerini sağlamak ve millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek amacıyla bir proje olarak okullarda uygulanmaya başlanmış, ardından öğretim programlarında ve ders kitaplarında yerini almıştır. Özellikle ortaokullarda değerler eğitiminin en kapsamlı olarak yapıldığı dersler arasında ise Türkçe ve Sosyal Bilgiler dersleri olduğu düşünülmektedir. Nitekim ders kitaplarında yer alan metinler, öğrencilerin farklı sosyal rollerle karşılaşmasına ve bu metinlerde yer alan millî ve evrensel değerlerin iletilmesine katkı sağlayabilmektedir (Çelikipazu ve Aktaş, 2011). Bu çerçevede edebî eserlerden alınan metinlerin sıklıkla kullanıldığı Türkçe dersi, değer aktarımında önemli bir görev üstlenmektedir (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009).

Dil becerileriyle ilgili amaç ve kazanımların özellikle ders kitaplarında yer alan metinler aracılığıyla kazandırıldığı düşünüldüğünde metinlerin Türkçe dersi açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler millî ve manevî değerleri, ana dilinin her türlü imkânından faydalanılarak hazırlanan edebî eserler aracılığıyla kazanmaktadır. Söz konusu eserlerden alınan metinler ise Türkçe dersinin ana unsurları olarak görülmekte ve okul içi ve okul dışı ortamlarda kullanılmaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin yeterli bir değer eğitimi alabilmesi için edebî eserlerle ilişki içerisinde olması önem arz etmektedir (Gönen, 1993, s. 83). Türkçe dersinin amaçlarına hizmet eden metinlerin değerler açısından da zengin ve nitelikli olması önem arz etmektedir. Ancak böyle metinler Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan kök değerlerin (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) ve bu kök değerler etrafında sayılabilecek alt değerlerin aktarımında kullanılabilir. Bu kapsamda hem edebî

yönden hem de değer aktarımı açısından nitelikli olduğu düşünülen, Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesinin Türkçe dersinin amaçlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle (bu) araştırmanın amacı, Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesini değerler eğitimi bağlamında incelenmektir. Bu amaç doğrultusunda şu alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesinde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan kök değerlerden hangileri ön plana çıkmaktadır?
2. Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesinde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan kök değerler ne sıklıkta işlenmektedir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesini amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma görüşme, gözlem ve doküman incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların tabii ortamında bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konduğu bir süreci kapsamaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmacılar, esnek olabilmeli, elde edilen veriler ışığında araştırma sürecini yeniden şekillendirebilmeli ve hem araştırma modelinin oluşturulmasında hem de elde edilen verilerin analizinde tümevarım yaklaşımını sergileyebilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39-49).

Bu çalışmada nitel araştırmaya dayalı betimsel tarama modeli esas alınmıştır. Karasar'a göre (2015) betimsel tarama modeli "geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Bu modelde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır."

Araştırma Nesneleri

Araştırmanın nesneleri Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava adlı üçlemesinden oluşmaktadır. Söz konusu eserlere ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava Adlı Üçlemesi ile İlgili Bilgiler

Eserin Adı	Basım Yılı	Yayınevi
Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su	2014	Everest Yayınları
Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava	2018	Everest Yayınları
Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak	2015	Everest Yayınları

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada incelenen ve Buket Uzuner tarafından yazılan Su, Toprak ve Hava üçlemesi temin edilmiştir. Bunun yanı sıra Buket Uzuner'i ve değerler eğitimini konu alan araştırmalar taranmıştır. Verilerin toplanma aşamasında doküman incelemesi tekniğinden faydalanılmıştır. Doküman, araştırma öncesinde hazır tutulan yazılı ya da görsel malzemelerdir (Merriam, 2015). Doküman incelemesi ise, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Karasar'a göre (2015) doküman

incelemesi, belirli bir amaca yönelik kaynakları temin etme, okuma, not çıkarma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır. Bu araştırmada doküman incelemesinin tercih edilmesinin nedeni, Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesini değerler eğitimi bağlamında ele alıp analiz etmektir.

Verilerin Analizi

Araştırma Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin analizinde dört aşama takip edilmektedir. Bu aşamalar; verilerin kodlanması, temaların tespit edilmesi, kod ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması olarak sıralanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada bu aşamalara uygun olarak betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz sürecinde elde edilen veriler, önceden belirlenen temalara uygun olarak düzenlenip yorumlanarak okuyucuya sunulmaktadır. Bu amaç etrafında elde edilen veriler, ilk olarak sistematik ve açık bir şekilde betimlenmektedir. Ardından yapılan betimlemeler açıklanarak yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada öncelikle eserler okunmuş ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) belirlenmiş olan kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, öz denetim, yardımseverlik ve vatanseverlik) eserler taranarak fişlenmiştir. Ulaşılan değerlendirmelerle ilgili sonuçlar her kök değer için ayrı başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Buket Uzuner'in Su, Toprak ve Hava üçlemesinde yer alan kök değerler tespit edilmiştir. Daha sonra eserlerde tespit edilen cümleler kök değerler etrafında incelenmek ve analiz edilmek üzere bir alan uzmanına sunulmuştur. Yapılan analiz sonucunda içerik değerlendirme formunun Cohen Kappa testi sonucu .87 olarak hesaplanmıştır. Uyum değer aralıklarına alan yazında .20 veya .20'den düşük olması "zayıf uyum", .21- .40 aralığında yer alması "orta düzeyin altında uyum", .41- .60 aralığında yer alması "orta düzey uyum", .61- .80 aralığında olması "iyi düzeyde uyum", .81- 1.00 aralığında yer alması ise "çok iyi düzeyde uyum" şeklinde yer verilmektedir (Viera ve Garret, 2005). Bu kapsamda değerlendiriciler arası uyumun çok iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Analiz sonucunda tespit edilen değerler, tablolar aracılığıyla hangi kitapta hangi değerlerin ne sıklıkta geçtiğini belirtecek şekilde verilmiştir. Ardından yorumlamalar yapılmış ve incelemeye tabi tutulan kitaplarda hangi değerlerin ön plana çıktığı ortaya konulmuştur. Buna ek olarak verilerin aktarılabilirliğini artırmak amacıyla kitaplarda yer alan ve değer tespit edilen cümlelerden alıntılar yapılmak suretiyle araştırmanın geçerliğine kanıt sağlanmıştır.

Bulgular

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri kök değerler başlığı altında yer almıştır. Araştırmanın bu bölümünde Buket Uzuner'in Everest Yayınları tarafından hazırlanan "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları" üst başlığını taşıyan romanlarından Su (2012), Toprak (2015) ve Hava (2018) kök değer unsurları tablo ve alıntılarla birlikte ele alınacaktır.

1. Su

Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları- Su adlı eserinin Türkçe dersinin amaçlarına hizmet edebilecek nitelikte ve değerler açısından zengin olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın ilk amacı, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları serisinin ilki olan Su eserinde yer alan kök değerlere dair unsurların tespiti olarak ifade edilebilir.

Tablo 2. Su Eserinde Kök Değerlerin Bulunma Sıklığı

Kök Değerler	f
Adalet	21
Dostluk	59
Dürüstlük	18
Öz denetim	184
Sabır	60
Saygı	79
Sevgi	188
Sorumluluk	104
Vatanseverlik	58
Yardımseverlik	72
Toplam	843

Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları- Su eserinde en sık işlenen değer 188 geçiş sıklığıyla sevgi değeri olduğu görülmektedir. Ardından 184 geçiş sıklığı ile öz denetim, 104 geçiş sıklığıyla sorumluluk, 79 sıklık değeriyle saygı, 72 sıklık değeriyle yardımseverlik, 60 sıklık değeriyle sabır, 59 sıklık değeriyle dostluk ve 58 sıklık değeriyle vatanseverlik değerinin işlendiği görülmektedir. Eserde adalet (f=21) ve dürüstlük (f=18) değerlerine diğer kök değerlere göre daha az yer verildiği tespit edilmiştir

Su adlı eserde tespit edilen değerlerin işlendiği bazı ifadeler şöyledir:

"Orada kadim Şamanlık geleneğimizde her canlıya eşit değer verdiğimizizi anlatıyordu ya..."(s.193) (Adalet)

"Semahat Ablacım, bizim yüzümüzden bugünkü rızkanı, kısmetini gözden çıkarttın ya! Sağ olasın can ablam, nasıl öderim senin hakkını? Bir gün belki bizim de sana elimiz değer . . ." (s.227) (Dostluk)

"Oysa çocukların dünyası sade ve düzdü. Ya görüldüğün gibiydin ya da olduğun gibi." (s.252) (Dürüstlük)

"Nefes almaya devam et! Tasvir, nefes almaya devam et! Sanki sihirli bir cümleydi ve işe yarayacaktı." "Nefes almaya devam et! " diye tekrarladı Semahat hala burnunu çekip ağlama krizinden çıkmaya çalışırken: "Nefes almaya devam et, Semahat!"(s.234) (Öz denetim)

Ninesi yaşında bir kadına karakolda kötü bir söz söylememek için kendini tutmaya çalışan Komiser Ümit, dudaklarını sıkıca bastırıp ya sabır çekti,...(s.25) (Sabır)

Her masalın veya rüyanın içinde insana dair psikolojik gerçekler olduğu ve buna saygı duymak gereği öğretilirdi. İnsanı insandan, inancı inançtan üstün bulmayan seküler hümanizma tohumu içime ekildiğinde sadece bir çocuktum. (s.248) (Saygı)

"...Ve gözün perdesi bir kere açıldı mı, AŞK dışında başka hiçbir güç onu ölüme kadar kapatamaz. AŞK'ın karşındaysa SU bile büyüünü yitirir, SU bile SUsar. 'Bu uyarı samimi ve gerçektir!'" (s.93) (Sevgi)

“O sırada resmen izinli olduğunu unutsa da işinin hayat kurtarmak olduğunu hatırlayan Komiser Ümit Kaman, “Şimdi öbür şifreleri çözelim, haydi Semahat Abla! ” dedi.” (s.81) (Sorumluluk)

Ümit, kendilerini 'kimseye zararı dokunmayan, yurtsever, haram yemeyen, iyi insanlar' olarak tanımlayan ve artık emekli maaşlarıyla kıt kanaat geçinen eskinin 'orta sınıf' anne ve babasıyla hep gurur duymuştu.(s.86) (Vatanseverlik)

“Defne Kaman'ın hiçbir kişisel menfaat beklemeden, sadece insani ve vicdani nedenlerle hayvan, bitki, insan hayatına, yani 'canlar'a kendini adadığını düşünmeye başladı.”(s.34) (Yardımseverlik)

2. Toprak

Buket Uzuner’in “Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları” kitap serisinin ikinci romanı olan Toprak (2015) isimli eserde Şamanizm’in evrensel ve millî değerleri, Türk mitolojisini temsil eden bununla birlikte insanlara ve tüm canlılara yuva görevi gören ‘toprak’ imgesiyle sunulmuştur. Bu amaç etrafında yazar, eserde okuyucusunu Çorum’da Hitit dönemine ait önemli bir tarihi eser hırsızlığını araştıran ve bir anda ortadan kaybolan bir gazetecinin peşinde, Şaman geleneğinin etrafında Anadolu’da geçen sürükleyici bir arayışa çıkarmaktadır. Nitekim romanın bu çerçevede tüm kök değerleri barındırdığı ve son derece zengin olduğu görülmüştür:

Tablo 3. Toprak Eserinde Kök Değerlerin Bulunma Sıklığı

Kök Değerler	f
Adalet	40
Dostluk	71
Dürüstlük	41
Öz denetim	246
Sabır	45
Saygı	153
Sevgi	181
Sorumluluk	180
Vatanseverlik	76
Yardımseverlik	88
Toplam	1121

Tablo 3’e göre eserde en sık işlenen değer 246 geçiş sıklığıyla özdenetim değeri olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında 181 geçiş sıklığıyla sevgi değeri, 180 geçiş sıklığıyla sorumluluk değeri, 153 geçiş sıklığıyla saygı değeri, 88 geçiş sıklığıyla yardımseverlik, 76 geçiş sıklığıyla vatanseverlik değeri, 71 geçiş sıklığıyla dostluk değeri, 45 geçiş sıklığıyla sabır değeri, 41 geçiş sıklığıyla dürüstlük ve 40 geçiş sıklığıyla adalet değeri olduğu tespit edilmiştir.

Toprak adlı eserde tespit edilen değerlerin işlendiği bazı ifadeler şöyledir:

“O şairlerin çoğu benden daha yürekli, mert, yurtsever insanlardı Muhtar Bey. Ben sadece en fazla emekliliğimi yakarım, onlarsa canlarını yaktılar özgürlük ve eşitlik yolunda...”(s.546) (Adalet)

“Aradan geçen yıllar içinde gelişerek devam eden dostlukları nedeniyle Defne artık onun hayatının bir parçası olmuştu.” (s.14) (Dostluk)

“Gönül umduğuna küser, Akın evlâdım! Beni bırakmayacağını anladım, ama gönli beni eskisi kadar sever mi, işte ondan emin değilim. Sonuçta hangimiz, büyük kusurunu öğrendikten sonra sevdiceğimize artık eskisi kadar güvenebiliriz? Güvensiz sevgi olmaz! Güvensiz hiçbir şey olmaz!”(s.496) (Dürüstlük)

“Bu olasılık onu ağlatacak kadar üzdü. Ama onun dedesinin önünde ağlamayı kendine yediremediği için üst üste yutkunmaya başladı. Annesinin ölümünden beri, hiç kimsenin doyurmak için elini uzatmadığı büyük sevgi açlığı olanca gücüyle boğazına oturdu ve nefesini kesmeye başladı. Yüzünün kızardığının farkında değildi. Bu sırada yerdeki çimenleri de yine ezmeye başlamıştı.” (s.73) (Özdenetim)

“Sana bir şey söyleyeyim mi Semahat? Bazı meslekler bazı alışkanlıklar için kolaylık sağlar. Ne denir? Yani ‘çanak tutar’, yani... Ha? Mesela, aylarca açık havada çalışan ‘passionate’ yani, ‘tutkulu’ arkeologlar, hayatı boyunca kitaplar arasında yaşayan sabırlı sahaflar, bir romanı yıllarca yazmaya direnen yazarlar falan...” (s.282) (Sabır)

“...,çok sevdiği kütüphane müdürü Akın Kamanın o eczacı kadının akrabası olduğunu öğrenmesi inadının kırılmasına yol açtı. Uyumlu, sessiz sakın, sevecen bir kitap kurdu olarak tanınan Akın Kaman, Kemal’in ‘ağabey’ olarak sevdiği biriydi. Onunla konuştuktan sonra eczacı kadının saygıya değer bir insan ve derdine derman olabileceğine ikna oldu.” (s.45) (Saygı)

“Ancak! Bir şehrin güzelliğine hayran olmak başka, orada yaşamak başka şey! Şimdi, İstanbul’a gidip de gönlünü orada bırakmayan pek kimse yoktur ama ...”(s.16) (Sevgi)

“Kendi geçmişiyle tanışıp, yüzleşmemiş insan nasıl aynı hataları tekrarlamak felaketine mahkûmsa, biz de kendi tarihimizi, bizden önce aynı coğrafyayı paylaşanların kültürleri dâhil bilmek, ama bize öğretilenin dışında gerçek şekliyle araştırarak, ezberlerimizi bozmayı göze alarak öğrenmek zorundayız.” (s.33) (Sorumluluk)

“Örneğin, bin yıldır kendi öz Tabiat Tanrıçası Umay’la Gök Tanrısı Ülgen’i unutturmak için üzerinde her türlü propaganda aracı kullanılan bu halk, manasını hiç hatırlamasa da hâlâ kızlarını Umay diye çağırıyor, soyadını Ülgen koyuyor... Arapça adların her türlü telkin ve özendirilişine rağmen, bu halk kendi ortak belleğinde sakladığı Aybike, Ayhan, Aybala, Aybars, Aysuda, Aykut, Aydemir, Ayça... ne bileyim, işte şimdi aklıma gelmeyen, AY’dan türettiği yüzlerce adla birbirini çağırmaya devam ediyor. Şimdi bu aidiyet ihtiyacını hangi vücut sıvısı açıklayacak bize?” (s.335) (Vatanseverlik)

“Lisedeki arkadaşının annesi gece verdiği İngilizce derslerine onu ücretsiz alıyor, yabancı dil bilirse, iş bulma şansı artar diye yardım ediyordu. Gece-İngilizce kursunun öğretmenini olan kadın da, tıpkı Kemal’e yardım eden öğretmenleri gibi, kendini ‘idealist bir cumhuriyetçi yurttaş’ olarak tanımlardı.” (s.35) (Yardımseverlik)

3. Hava

Buket Uzuner’in “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları” üst başlığını taşıyan romanlarından üçüncüsü olan Hava (2018) isimli eserden Sepetçioğlu şu ifadelerle bahsetmiştir: “Hava romanı birçok motifiyle Su ve Toprak’ta üzerinde durulan kadim Kaman geleneğinin, Orta Asya, Sibiryâ mitolojileri ile Anadolu’nun kadim uygarlıklarının kültürel izlerinin iç içe geçişini, bu kez coğrafya olarak seçilen Kayseri üzerinden ele almaktadır”. Romanda halk tarafından oluşturulmuş, sözlü edebiyat geleneği olarak dilden dile anlatılarak, geçmişten bugüne ulaşmış 44

tane efsanenin üzerinde durulmaktadır. Esere kök değerler bağlamında bakıldığında, Hava adlı romanda kök değerlerin tamamının bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Hava Eserinde Kök Değerlerin Dağılımı/Bulunma Sıklığı

Kök Değerler	f
Adalet	32
Dostluk	21
Dürüstlük	19
Öz denetim	109
Sabır	9
Saygı	53
Sevgi	60
Sorumluluk	31
Vatanseverlik	35
Yardımseverlik	37
Toplam	406

Tablo 4'e göre eserde en sık işlenen değer 109 geçiş sıklığıyla öz denetim değeri olduğu görülmektedir. Ardından 60 geçiş sıklığıyla sevgi değeri, 53 geçiş sıklığıyla saygı değeri, 37 geçiş sıklığıyla yardımseverlik, 35 geçiş sıklığıyla vatanseverlik değeri, 32 geçiş sıklığıyla adalet değeri, 31 geçiş sıklığıyla sorumluluk değeri, 21 geçiş sıklığıyla dostluk değeri, 19 geçiş sıklığıyla dürüstlük değeri işlenen diğer değerler arasındadır. 9 geçiş sıklığıyla sabır değeri ise en az işlenen değer olarak yer almıştır. Eserde özellikle öz denetim değeri fazlaca işlenmiştir. Diğer sık geçen değerler ise sevgi ve saygı değerlerinin olduğu görülmektedir. Bunun yanında sabır değerinin ise yeterince yer almadığı tespit edilmiştir.

Hava adlı eserde tespit edilen değerlerin işlendiği bazı ifadeler şöyledir:

Onlardan öğrendim ki, geciken adalet, asla adalet değildir ama iyilik ve şefkat nerede ve ne zaman karşımıza çıkarsa, çıksın ondan şifa bulmayı şükranla kabullenmeliyiz.” (s.104) (Adalet)

“Bugün burada ve dünyanın her yerinde savunduğumuz değerlerin hepsi, bizim aslında kim olduğumuzun resmidir arkadaşlar. Bize kim olduğumuzu unutturmalarına izin vermeyelim. Bilsinler ki; ‘Her şey neye lâyıksa sonunda mutlaka ona dönüşür.’ iyiden kötü olmaz,” dedi ve sonra kapıya onu uğurlamaya çıkan, başı sıkıştığında daima yanında olan gazeteci arkadaşı Attila Gültekin’e sarılıp, havaalanında onlarla buluşmak üzere vedalaşıp, taksiye bindi, gitti.” (s.219) (Dostluk)

“Hava henüz tam aydınlanmadığı için arabasının farlarını yakan Kumru, bir yandan arabanın navigasyon cihazına, bir yandan da telefonundaki uygulamaya bakarak, balonun iniş yapacağı yeri bulmaya çalışıyor, aynı zamanda takip ediyor ve kalbini kırmamaya çalışarak, Karaca’yla aralarındaki sıkıntılı ilişkiye dürüstçe bir açıklık getirmeye çalışıyordu.” (s.270) (Dürüstlük)

“Hayatı boyunca yaşadığı birçok haksızlık ve büyük sıkıntılardan sonra ayağa kalkıp yeniden mücadeleye başlamasına rağmen nedense ona “gerçek hayatın zorluklarını” hatırlatmak isteyen birileri daima çıkıyordu.” (s.21) (Öz denetim)

“Bazen durmak, güç toplamak için geri çekilmek ve beklemek gerekir.”(s.314) (Sabır)

“Ben hayran olduğum bir gazeteciyle tanıştım derken üstüne bir de onun şaheser anneannesini keşfetmiş oldum. Homeopati ve fitoterapi denen ‘kocakarı ilaçları’yla eczacılık biliminin kardeşliğini kurmuş sanki bu kadın. Bayıldım ya ben onlara. Her insanın hayatta bir Umay Ninesi olmalı, değil mi Karaca?” (s.86) (Saygı)

“Belli ki Korkut Deden giderken, çok isabetli bir kararla yerine seni bırakmış bize güzel çocuğum,” diyerek sevgiyle uzanıp Karaca’nın kolunu sıvazladı Umay Nine.” (s.122) (Sevgi)

“...Bilge hastalandı belki ama akli hâlâ yerinde Karaca oğlum. Zihin, bedene meydan okuduğu, çalıştığı müddetçe, bilge sorumluluklarını yerine getirebilir. Senin Hawking ustan, bedene meydan okuyan zihnin en ünlülerindendir.”(s.315) (Sorumluluk)

“Korkut Dedem bana Gevher Nesibe Şifâhânesi’nin dünyadaki ilk tıp fakültelerinden biri olduğunu çok gururlanarak anlatmıştı. Başka bir millette olsa buraya dünyanın bütün doktorları ziyarete gelirdi, bizdeyse kendi milletimizin bile bu hâzineden haberi yok, diye üzüldü sonra...” (s.51) (Vatanseverlik)

“Canım ne var ki onda? Artık her şey bir tık uzakta, demiyorlar mı? Bu bizim akıl küpü Karaca oğlumuz öğretiverdi bana çevrimiçi bağış yapmayı. Ben de bir tıkla yolladım adalet için mücadele eden gönüllü iyi insanlara.” (s.109) (Yardımseverlik)

Buket Uzuner tarafından hazırlanan “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları” üst başlığını taşıyan romanlarından Su (2012), Toprak (2015) ve Hava (2018) eserleri incelendiğinde her eserin farklı kök değerleri barındırdığı ve her eserde farklı kök değerlerin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bahsedilen eserlerde tespit edilen kök değerlerin dağılımı Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Dersi Öğretim Programı’na (2018) Göre Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları” Su (2012), Toprak (2015) ve Hava (2018) Adlı Eserlerde Yer Alan Toplam Kök Değerlerin Bulunma Sıklığı

Kök Değerler	Su	Toprak	Hava	Toplam
Adalet	21	40	32	93
Dostluk	59	71	21	151
Dürüstlük	18	41	19	78
Öz denetim	184	246	109	539
Sabır	60	45	9	114
Saygı	79	153	53	285
Sevgi	188	181	60	429
Sorumluluk	104	180	31	315
Vatanseverlik	58	76	35	169
Yardımseverlik	72	88	37	197
Toplam	843	1121	406	2370

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

MEB son yıllarda yapmış olduğu çalışmalarda maddî ve manevî kültürümüzü oluşturan değerlerin öğrencilere kazandırılmasına önem vermiştir. 2018’de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından güncellenen öğretim programlarında “değerlerimiz” başlığı ortak bir şekilde verilmiştir. Bu başlığın altında adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik olmak üzere on kök değer yer almıştır. Çalışmada Buket Uzuner tarafından hazırlanan “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları” üst başlığını taşıyan romanlar (Su, 2012; Toprak, 2015; Hava, 2018), Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (2018) yer alan on kök değer çerçevesinde incelenmiştir. Eserlerde yer alan kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) tespit edilmiş ve 10 kök değeri örneklendirebilecek ifadelerle yer verilmiştir. Uzuner, eserlerinde Türk kültüründe hâlihazırda yer alan değerleri ön plana çıkararak vurgulamaya yönelik bir yol izlemiştir. Bunun için romanlarında bahsi geçen kök değerleri kimi zaman açıkça ifade etmiş kimi zaman ise roman kahramanları aracılığıyla hissettirmeye çalışmıştır. Nitekim, yazar eserlerinin merkezine kişileri almıştır. Böylece değerleri okuyucunun zihninde resmetmek için roman kahramanlarını kullanmıştır.

Buket Uzuner tarafından hazırlanan “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları” serisinin romanlarından ilki olan Su (2012) isimli eser, Yusuf Has Hacıb’in Kutadgu Bilig eserinden alıntıyla başlar ve olayların çözümü yine bu eserdeki şifrelerin çözümüyle gerçekleşir. Yazar, kitaptaki karakterlerin isimlerini Türk tarihindeki karakterlerden esinlenerek oluşturmuştur. Romanda insana, doğaya özellikle çevreye duyulan sevgi ve çevrenin korunmasının önemi romandaki olay akışı etrafında sürekli olarak vurgulanmıştır. Hatta yazar, eserin belirli bölümlerinde romanı bölüp araya girerek okuyucuya direkt olarak seslenir. Dolaylı yoldan da roman karakterleri aracılığıyla Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerine dikkat çeker. Romanda sıklıkla Anadolu inançları, Şamanizm, mitoloji, şaman ve Türk dünyası, Alevilik gibi konu başlıklarına yer verilir. İslamiyet’ten önceki Türklerin yaşayış, inanç ve doğayla ilişkisi üzerinde durulur. Romandaki karakterlerden biri olan Ümit Kaman aracılığıyla Türk kültürünün önemli bir parçası olan türkölere örnekler verilir. Su romanı değerler eğitimi bağlamında incelendiğinde, 843 geçiş sıklığı ile değer çeşitliliğinin en fazla olduğu ikinci eser olarak görülmektedir. Eserde sevgi, öz denetim ve sorumluluk değerleri en sık işlenen kök değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Su adlı eser Uzuner’in üç serilik roman dizini arasında yer alan sevgi değerinin en sık işlendiği kitap olarak ön plana çıkmıştır. Ek olarak eserde diğer tüm kök değerlerin de yer aldığı tespit edilmiştir.

Serinin ikinci romanı olan Toprak (2015) adlı eser, Hitit Uygarlığının merkezi Çorum’da geçer. Hitit mitolojisinin unsurlarından olan geyik figürü eserde belirgin bir biçimde vurgulanmıştır. Yazarın Su adlı eserinde de yer alan Yusuf Has Hacıb’in Kutadgu Bilig adlı eseri burada da geçer ayrıca Aşık Veysel’den, Gılgamış Destanından alıntılar da eserin başlangıç kısmında yer alır. Tarihî eser kaçakçılığı üzerinden tarihî eserlerimize bize ait olan değerlere sahip çıkma bilinci verilmeye çalışılır. Eserde yazar, karakterlere verdiği isimlerle mesajlarını vermeye çalışır. Romanın akışı boyunca zıt karakterdeki insanlar bir araya getirilir ve romanın sonunda her yönüyle farklı düşünen insanlar uzlaştırılır. Farklılıklara rağmen ortak noktada buluşabilmek amaçlanır. Kahramanlar aracılığıyla milliyet, din, cinsiyet farklılıkların anlaşmaya engel olmaması gerektiği mesajı vurgulanır. Eserde Türk kültür geleneğinin birçok yönü ele alınır. Eser değerler bağlamında incelendiğinde, 1121 kök değer örneği içerdiği tespit edilmiştir. Değer sıklığına göre eserler karşılaştırıldığında en çok kök değeri bünyesinde barındıran roman olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda en sık tekrarlanan kök değerler, Su romanında da en sık tekrarlanan kök

değerlerden olan öz denetim, sevgi ve sorumluluk olarak tespit edilmiştir. Ayrıca Toprak (2015), bahsi geçen kök değerler ile birlikte saygı, dürüstlük, dostluk, adalet, yardımseverlik ve vatanseverlik kök değerlerinin en sık geçtiği eser olarak dikkat çekmektedir.

Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları" üçlemesinin son kitabı ise Hava (2018) isimli romandır. Eser, iklim değişikliğine dikkat çekerek başlar. Türk mitolojisinden öğeler romanda sıkça kullanılır ve çevreye duyarlı olmak, romanın üzerinde durduğu ana mesajdır. Yazar, romanda ekolojik döngüden ve bu döngüyü korumanın öneminden bahseder. Tabiatı, tüm canlılara saygı kuşaktan kuşağa aktarılan kutlu bir gelenek olarak aktarılır. Diğer iki romanda olduğu gibi yine bu romanda da Kutadgu Bilig adlı eser kullanılarak olayların şifresi çözülmeye çalışılır. Türk toplum hayatının kültür geleneğinin izleri birçok yönüyle eserde kendine yer bulur. Hava (2018) adlı roman bünyesinde barındırdığı değerler açısından incelendiğinde, eserin 406 kök değer örneği içerdiği tespit edilmiştir. Bu değer sıklığının diğer eserler göz önünde bulundurulduğunda daha az olduğu ifade edilebilir. Eserde en sık öne çıkan kök değerlerin öz denetim, sevgi ve saygı değerleri olduğu bulgulanmıştır. Bunun yanında adalet, sorumluluk, yardımseverlik ve vatanseverlik değerleri; dostluk, dürüstlük ve sabır değerlerine nazaran daha sık ele alınmıştır. Eserde tüm kök değerlere ait örnekler yer almaktadır.

Serideki karakterler Türk kültüründen izler taşımaktadır. Eserlerde Türk kültür geleneğiyle birlikte tüm kök değerler de bulunmaktadır. Özellikle öz denetim, sevgi, sorumluluk değerleri romanlarda ön plana çıkan kök değerler olmuştur. Öz denetim kök değeri, insanın kendi irade ve isteği ile her şeyi çözümlemesi biçiminde ele alınmıştır. Sevgi, kitaplarda insanı insan olduğu için sevmek, din dil farklılıklarının insanı ayırtmaması konularında sıklıkla vurgulanmıştır. Eserlerde, roman karakterleri üzerinden farklılıkları olan insanlar bir araya getirilmiş ve sevginin her türlü problemi çözebilme gücünün üzerinde durulmuştur. Doğa sevgisi, çevre sevgisi, insanın doğaya karşı sorumluluğu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sorumluluk ise, insan ve doğaya karşı gösterilen bilinç ve çaba olarak eserlerde geçmiştir.

Yukarıda bahsedilen veriler sonucunda, Buket Uzuner tarafından yazılan ve "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları" başlığı altında yer alan romanlarından Su (2014), Toprak (2015) ve Hava (2018) eserleri incelenmiş ve bu eserlerin farklı değerlerin aktarılmasında etkin olabileceği ortaya konulmuştur. Yazarın Su (2014), Toprak (2015) ve Hava (2018) isimli üç romanı da Türk kültürünün köklü ve derin geçmişinden yararlanılarak hazırlanmış olduğu söylenebilir. Bu amaç etrafında yazarın eserlerinin Türk kültürünün maddi ve manevi değerlerini içerdiği düşünülmektedir.

Öneriler

Bu çalışmanın sonuçları çerçevesinde şu öneriler sunulabilir:

1. Buket Uzuner'in incelenen romanlarının Türkçe dersine katkı sunabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Bu çerçevede ortaokul Türkçe dersinde değerler eğitimi çerçevesinde öğrencilere okutulabilir.
2. Türkçe ders kitaplarında ve değerler aktarımında kullanılmak üzere eserlerden kök değerlerin yoğun ve zengin bir biçimde yer aldığı kısımlar, değerlerin aktarımında kullanılacak bir ders materyali olarak kullanılabilir.
3. Uzuner'in romanlarının yapılan incelemeler sonucunda, değerler eğitimi bakımından zengin ve etkili bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Bu sebeple söz konusu romanların öğretmenler tarafından da okunması önerilmektedir.

4. Bu çalışmada yazarın yalnızca Everest Yayınları tarafından hazırlanmış “Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları” başlığı altında yer alan romanlarından Su (2014), Toprak (2015) ve Hava (2018) isimli eserleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda da eserlerin kök değerler bakımından zengin olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, değerler eğitimi konusunda çalışma yapacak olan diğer araştırmacılar, Uzuner'in farklı eserlerini de ele alabilir.

Kaynakça

- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 16-19.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2014). *Okulda değerler eğitimi*. Nobel Yayınları.
- Cengiz, Ş. ve Duran, E. (2017). Okul öncesi dönemine ait hikâye ve masallardaki değerlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 205-233.
- Çelikpazu, E. E. ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 6(2), 413-424.
- DeBono, E. (2007). *6 değer madalyası* (Çev.: S. Y. Kölay). Remzi Kitabevi.
- Friedman, B., Kahn, P. H., Borning, A. ve Hultgren, A. (2006). *Value sensitive design and information systems*. In P.Zhang and D.Galletta (Eds.). Human-computer interaction in management information systems: Foundations. M. E. Sharpe.
- Gönen, M. (1993). Anaokulu öğretmenlerinin beş ve altı yaş çocukları için kullandıkları masal ve hikâye kitaplarının niteliklerinin incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 7(2), 83-88.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Özkalp, E. (2003). *Örgütsel davranış*. Anadolu Üniversitesi.
- Sürmeli, A. (2015). Peyami Safa'nın romanlarında değerler eğitimi ve Türkçe (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi.
- Tarhan, N. (2017). *Değerler psikolojisi ve insan, güzel insan modeli*. Timaş Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts adresinden 18.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Uzuner, B. (2014). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Su*. Everest Yayınları.
- Uzuner, B. (2015). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Toprak*. Everest Yayınları.
- Uzuner, B. (2018). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Hava*. Everest Yayınları.
- Veugelers, W. (2010). Moral values in teacher education. *International Encyclopedia of Education*, 7, 650-655.
- Viera, A. J. ve Garrett, J. M. (2005). Understanding interobserver agreement: The Kappa statistic. *Family Medicine*, 37(5), 360-363.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Basım). Seçkin Yayınları.